

עיונים לפרשת בשלח עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרד המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה טלפקס 04-6790632
לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

תחיית המתים הרב לירן עוקשי

ולרשעים ותחיית המתים לצדיקים בלבד. והיאך יחיו הרשעים והם מתים אפילו בחייהם, וכך אמרו עליהם השלום (ברכות יח ב): רשעים אפילו בחייהם קרואים מתים וצדיקים אפילו במיתתן קרואים חיים.

דבריו אלו של הרמב"ם מופיעים במפורש גם בגמרא⁹ שאומרת: "תחיית המתים לצדיקים, ואילו גשמים - בין לצדיקים בין לרשעים".

3. האם אלו שיחיו עתידים למות?

גם בשאלה זו עונה הרמב"ם מפורשות¹⁰:

אלו האנשים אשר ישוּבו נפשותם לגופות ההם, יאכלו וישתו וישגלו ויולידו וימותו אחרי חיים ארוכים מאוד כחיים הנמצאים בימות המשיח.

הרמב"ם סבור שבתחיית המתים אנשים יחזרו לחיות, ושחייהם יהיו כמו חייהם עכשיו בעולם שלנו. הגוף שלהם יהיה גוף חומרי, אשר יצטרך לאכול ולשתות. הם יביאו ילדים לעולם, ועולם כמנהגו נוהג. רק דבר אחד יהיה שונה לאחר תחיית המתים, והוא שהחיים יהיו ארוכים מאוד, כמו החיים שיהיו בימות המשיח. גם דבר זה הוא לא חידוש או שבירת סדרי הטבע, שהרי האנושות כבר חייתה שנים ארוכות מאוד בתחילת היוסדה, מימי אדם הראשון עד המבול.

ספר העיקרים¹¹ מוסיף ש"הרמב"ם ז"ל ורבים אשר אתו מחכמי ישראל אומרים כי המתים אחר שיחיו ישתמשו בכל הרגשותיהם החושיות כמנהג העולם, ואחר ימותו וישוּבו לעפרן". גם ההרגשות החושיות יהיו כמו שלנו היום, אך לאחר מכן בני האדם ימותו ויחזרו לעפרם.

כמה זמן יחיו אותם אלו שיקומו לתחייה? עונה על-כך הרב **טיקוצ'ינסקי**¹²:

נראה לעניות דעתי בהשקפת הרמב"ם: שאחרי שיקבל את עניו, גופו בלה ונתחדש בנינו מחדש - ישוב למצב האדם שקודם החטא, וירגיש גם בהיותו בגוף בכסופין גדולים אל התורה והמצוה. ובכללות זמן השתלמותו תתפרד שוב הנשמה מהגוף ותתעלה לחיים העצמיים הנצחיים בעדוניהם שאין להם שעור.

הרב טיקוצ'ינסקי מבאר שהאדם יחיה כאן בארץ עד שישלים לגמרי

שירת הים, שמופיעה בפרשתנו, היא מקור לאחד מיסודות האמונה שלנו, **יסוד תחיית המתים**. בפסוק המופיע בתחילת שירת הים, "אז ישיר משה", ישנו קושי גדול. 'אז' זוהי מילה שמספרת על מה שהתרחש בעבר. לעומת זאת 'ישיר' היא מילה שמתארת מציאות עתידית. הפסוק היה צריך לומר 'אז שר משה'. משינוי הלשון הזה, שמשמעו הוא שמשה ישיר בעתיד, למדו חז"ל¹:

תניא: אמר רבי מאיר מניין לתחיית המתים מן התורה? שנאמר "אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה". שר לא נאמר אלא ישיר, מכאן לתחיית המתים מן התורה.

יום יבוא ומשה עוד ישיר. יבוא יום בעתיד שבו תתרחש תחיית מתים, ומשה רבנו יקום לתחייה.

תחיית המתים היא "שוב זאת הנפש לגוף אחרי הפרידה"², ובמילים אחרות - חזרת הנפש לגוף הגשמי שבו היא שכנה לפני מות האדם.

הרמב"ם פסק את האמונה בתחיית המתים כאחד משלושה עשר עיקרי האמונה שלו³. הוא סובר שעונשו של מי שאינו מאמין בה חמור מאוד⁴:

ואלו הן שאין להן חלק לעולם הבא אלא נכרתים ואובדן ונידונין על גודל רשעם וחטאתם לעולם ולעולמי עולמים: המינים והאפיקורוסין והכופרים בתורה והכופרים בתחיית המתים ובביאת הגואל.

הרמב"ם אף סבור ש"אין דת ואין קשר עם האומה היהודית למי שאינו מאמין בכך"⁵.

אם כך, כדי לצאת ידי חובת האמונה ביסוד זה, ננסה לברר מספר שאלות⁶:

1. מתי תהיה תחיית המתים?

הרמב"ם כותב שהתשובה לכך אינה ידועה. הקב"ה "יחיה מתים כשירצה ולמי שירצה, אם בימי המשיח או לפניו או לאחר מותו"⁷. היא אינה חלק בסדר האירועים של ביאת המשיח ולא תלויה בביאתו.

2. מי יקום לתחייה?

הרמב"ם כותב במפורש⁸:

שהיא לצדיקים, ולשון בראשית רבה: גבורת גשמים לצדיקים

1. תלמוד בבלי, מסכת סנהדרין, דף צא, עמוד ב.

2. אגרת תחיית המתים לרמב"ם.

3. פירוש הרמב"ם על משנה מסכת סנהדרין, פרק י, משנה א.

4. רמב"ם, הלכות תשובה, פרק ג, הלכה ו.

5. אגרת תחיית המתים לרמב"ם.

6. ניסח אותם יפה הרב אוריאל עיטם, במאמרו 'תחיית המתים': מישרים ג

(תשס"ד), עמ' 425-444, ירוחם.

7. אגרת תחיית המתים.

8. רמב"ם על משנה מסכת סנהדרין, פרק י, משנה א.

9. תלמוד בבלי, מסכת תענית, דף ז, עמוד א.

10. אגרת תחיית המתים לרמב"ם.

11. מאמר ד, פרק לה.

12. גשר החיים, חלק ג פרק ח; תחיית המתים, עמוד פה; ועיין במאמרו של

הרב אברהם יצחק נריה, 'ימות המשיח, תחיית המתים ועולם הבא - בירור

1) "כדי לפרסם נסי השם ואמונתו בעולם" - המוות מלווה את האנושות משחר ילדותה, מחטא אדם הראשון. ניסים רבים נעשו במהלך ההיסטוריה, והם גילו את קיומו של הבורא ואת שליטתו בעולם הטבע. עם זאת, עדיין נמצאו מפקפקים באמינות קיומו. אך כאשר תתרחש תחיית המתים - ברגע שהדבר האיום ביותר, המוות, יסתלק מן העולם - זאת תהיה עדות ניצחת שה' אמת וקיים.

2) "כדי שישגו קצת תענוג גשמי אז כימים שנצטערו בהם או יותר כפי מה שתגזור חכמת השם" - אדם שעבד את ה' בעולם הזה לעתים רבות עשה זאת מתוך חיי צער וקושי. הנשמה אכן מקבלת את שכרה בעולם הבא, אבל הגוף, שהוא מרכיב מרכזי בעשיית רצון ה' בעולם הזה, לא קיבל את שכרו. תחיית המתים באה להשיב לו כגמולו ולתת לו שכר בהתענגו כאן בארץ.

3) "כדי שיקנו שלמות יותר מאשר קנו בתחלה כאשר לא יכלו להשיג בחייהם המדרגה שהייתה ראויה אליהם לפי יושר לבם מפני המעיקים מחוץ ועול הגלות" - העולם הזה הוא הכנה לעולם הבא. ככל שהאדם מכין את עצמו בעולם הזה, כך זוכה לרוב טוב בעולם הבא. אם כן, ייתכן שהיו צדיקים כאן בארץ שסבלו חיי צער ודלות, ולא היה להם פנאי להתעסק בשלמות נפשם. כדי לתקן זאת, הקב"ה מחזיר אותם חזרה לארץ, וכך יוכלו בחייהם כאן בעולם הזה לעשות הכנה ראויה לחיי העולם הבא, שהוא הוא התכלית.

ספר העיקרים מסיים את דבריו ש"זהו דעת הרמב"ם ז"ל. הוא מוסיף ש"הדעת הזו כשיעיון היטב נמצאהו ראוי ומחויב מצד השכל ומסכים אל מה שנמצא בתורה".

את תיקון נפשו. אדם יגיע לזה כאשר יקום לתחייה ויהיה במדרגתו של אדם הראשון לפני החטא. אך גם אז, בסופו של דבר, הנשמה צריכה להיפרד מהגוף. המוות, לדעת הרמב"ם, הוא דבר הכרחי, מכיוון שהאדם חייב "להיפרד למה שהורכב ממנו"¹³. הגוף והנשמה חייבים להיפרד, ולכן גם לאחר תחיית המתים הנשמה תיפרד מהגוף ותעלה לעולם הבא.

דבריו של הרמב"ם, בדבר קיומו של המוות גם בעולם מתוקן, קשים מאוד. כל קיומו של המוות בעולם בא רק בגלל חטאו של אדם הראשון. רק לאחר חטאו הקב"ה מענישו: "פִּי עֶפְרָי אֶתָּה וְאֶל עֶפְרָי תָּשׁוּב"¹⁴, ואילו לפני החטא לא היה צריך כלל למות!

הרב הוטנר¹⁵ ענה על כך בצורה נפלאה. לפי הרמב"ם חייב להיות פירוד בין הגוף לנשמה. כל ההבדל בין לפני החטא לבין לאחר חטא הוא כיצד מתבצע פירוד זה: לאחר חטא אדם הראשון, חייב הפירוד להיעשות בצורה קשה. מוות מייסה, שתפקידו לזכר את הנשמה ולהפרידה מהגוף שדחף אותה לעשות עבירות. אך לפני החטא, הגוף לא משך את האדם לעשות עבירות. הקשר בין הגוף לבין הנשמה היה קשר הרמוני ואחדותי. ולכן גם אז היה "פירוד ועליית נשמה", אך לא בתורת עונש, אלא בתור עלייה והתרוממות, בבחינת הליכה מחיל אל חיל".

4. מטרת תחיית המתים

הרמב"ם לא כותב במפורש מהי מטרת תחיית המתים ומדוע היא יסוד באמונתנו. בעל **ספר העיקרים** מתייחס לשאלה זו, והוא כותב מדוע תחיית המתים צריכה להתרחש, ונותן לכך שלוש סיבות¹⁶:

15. פחד יצחק, אגרות ומכתבים, עמוד פד. מופיע בנר למאור, לרב משה צבי נריה, פרשת בראשית, תחיית המתים, עמוד 18.
16. ספר העיקרים, מאמר רביעי, פרק ל; ועיין בעין אי"ה, ברכות א, פרק א, פסקה קמב, שהרחיב בעניין מטרת תחיית המתים.

המושגים בשיטת הרמב"ם, שמעתין 78, עמודים 62-70.
13. רמב"ם על משנה מסכת סנהדרין, פרק י, משנה א.
14. בראשית ג, יט.

עיונים במשנה תורה - הרב שלמה בן רחמים ש"ץ שטעה בתפילת הלחש

הראשונות לבין טעות בשאר הברכות. אם החזרה מועילה כתיקון, היא אמורה להועיל בכל מקרה.

הטור⁴ גורס אחרת בדברי הרמב"ם: "ואם טעה באותה שמתפלל בקול רם חוזר לעולם כמו היחיד", וכתב הכסף משנה⁵ שכך נמצא בכתבי-יד של הלכה זו.

אולם יש שקיבלו את הגרסה שהבאנו לעיל, ומופיעה בספרי הרמב"ם הנדפסים, וכן באמת גרס בעל השולחן ערוך⁶. לשיטתם יש להבין מה כוונת הרמב"ם.

בעל ספר באר יהודה⁷ הביא פירוש מחודש: במקרה שטעה הש"ץ בתפילתו, הרי הוא כבר התפלל, אלא שיש לו לחזור ולהתפלל רק כדי להשלים את הטעות שהייתה - ולכן מועילה החזרה. אולם כאשר טעה בג' ברכות ראשונות, הדין הוא שונה. שכן מי שלא כיוון בברכת אבות הרי הוא כמי שלא התפלל כלל, כידוע, ולכן אף אם טעה בג' ברכות ראשונות - הרי הוא כמי שלא אמר ברכת אבות, וממילא נחשב שלא התפלל כלל. לכן לא תועיל לו תפילת החזרה לתקן את תפילתו הראשונה, והוא צריך לחזור ולהתפלל בלחש.

הרמב"ם¹ כותב שמי שטעה בתפילתו עליו לחזור לברכה שבה טעה, לאמרה כתקנה, ולהמשיך ממנה את התפילה לפי הסדר. אם טעה באחת משלוש הברכות הראשונות של העמידה, בכל מקרה עליו לחזור לתחילת התפילה, ואם טעה באחת משלוש הברכות האחרונות עליו לחזור לתחילת ברכת רצה. דין זה נוהג גם בשליח-ציבור שטעה בתפילת החזרה.

בהמשך הדברים כותב הרמב"ם²: "אבל אם טעה ש"ץ כשהוא מתפלל בלחש **אני אומר** שאינו חוזר ומתפלל פעם שנייה מפני טורח ציבור אלא סומך על התפלה שמתפלל בקול רם, והוא שלא טעה בשלש ראשונות, שאם טעה בהם לעולם חוזר כמו שהיחיד חוזר".

כלומר, אם שליח-ציבור טועה בתפילתו באופן שצריך לחזור על תפילתו, אינו צריך לחזור להתפלל בלחש, אלא יסמוך על תפילת החזרה שתעלה לו גם כתיקון התפילה שבה הוא חייב גם באופן פרטי וגם כתפילת הציבור.

סיום דברי הרמב"ם, "והוא שלא טעה בשלש ראשונות שאם טעה בהם לעולם חוזר כמו שהיחיד חוזר", קשה להבנה. הלחם משנה³ מציג את הקושי כ: לא מובן מה ההבדל בין טעות בשלוש הברכות

5. שם.
6. סימן קכו, סעיף ד. ועיין שם במשנ"ב, ס"ק יז, אודות החילוק שעשו בזה האחרונים.
7. שם.

1. תפילה, פרק י, הלכה א.
2. שם, הלכה ב.
3. שם.
4. סימן קכו.

